

Значення для планування селекційної роботи вчення М. І. Вавилова про центри різноманітності та походження культурних рослин, закону гомологічних рядів спадкової мінливості

Культурні рослини — це рослини, які людство вирощує для задоволення своїх потреб (у харчуванні, ліках, естетичному задоволенні тощо).

Предкова форма та сучасна кукурудза

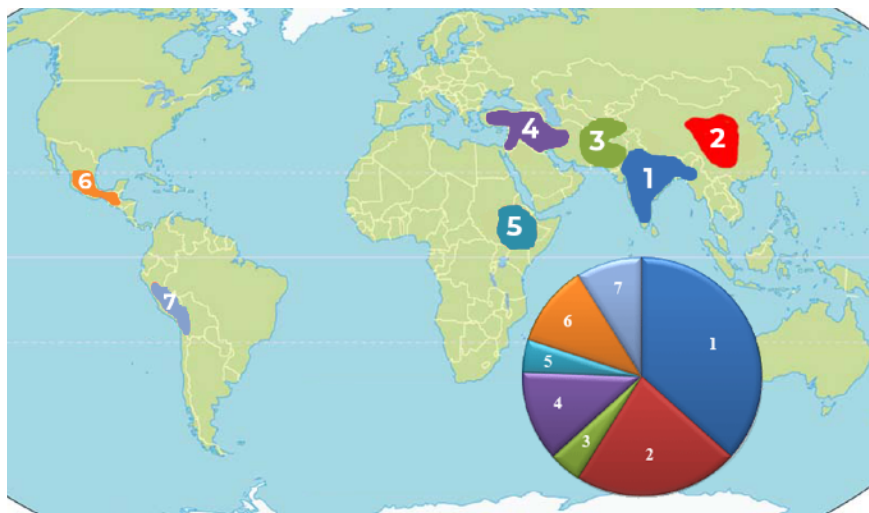
Ознаки культурних рослин:

- походження від вихідних дикорослих предкових видів;
- поширення на різних континентах незалежно від місця виникнення;
- втрата пристосування для поширення;
- обмежені адаптаційні властивості;
- виникнення за рахунок проведення селекційної роботи;
- збільшені / зменшені розміри;
- знижена генетична мінливість.

Микола Вавилов

Микола Вавилов у своїй праці «Вчення про походження культурних рослин після Дарвіна» визначив сім основних географічних центрів походження культурних рослин.

Центри походження культурних рослин

Південноазійський тропічний

Охоплює територію Тропічної Індії, Індокитаю, Південного Китаю, острови Південно-Східної Азії.

Звідси походять 33% всіх культурних рослин.

Наприклад, огірок, лимон, кокос, чай, апельсин, рис, ямс, цукрова тростина, деякі цитрусові, банани, лайм.

Ямс

Кокос

Цукрова тростина

Східноазійський

Охоплює територію Центрального та Східного Китаю, Японії, Кореї, Тайваню.

Звідси походять близько 20% культурних рослин.

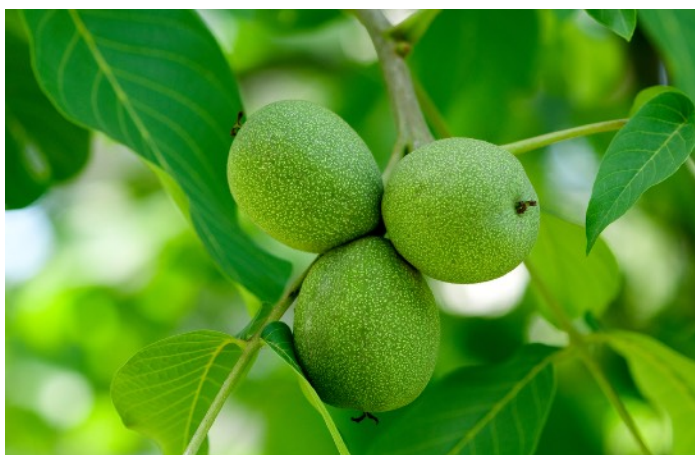
Наприклад, рис, просо, яблуня, груша, персик, соя, гречка, редька, слива, які нам більш знайомі, а також екзотичні: лічі, грецький горіх, хурма тощо.

Рис

Яблуко

Грецький горіх

Південно-Західноазійський

Охоплює територію Малої і Середньої Азії, Кавказу, Ірану, Афганістану, Північно-Західної Індії.

Звідси походять близько 4% культурних рослин.

Наприклад, м'які сорти пшениці, ячмінь, жито, фінік, горох, нут, сочевиця, диня, овес, морква, цибуля, айва, бавовна, льон, виноград, абрикос, груша тощо.

М'які сорти пшениці

Сочевиця

Бавовна

Середземноморський

Охоплює всю Південну Європу та Північну Африку, що омивається Середземним морем

Звідси походять близько 4% культурних рослин.

Наприклад, капуста, цукровий буряк, морква, олива, виноград та деякі кормові культури (конюшина, люпин).

Капуста

Буряк

Морква

Абіссінський (або Ефіопський)

Охоплює Ефіопію, Еритрею та частину Сомалі.

Звідси походять 4% видів.

Наприклад, тверді сорти пшениці, ячмінь, зернове сорго, кавове дерево, бавовник, кунжут, один вид бананів, кавун, ківано, ямс, цибуля-шалот.

Ячмінь

Кунжут

Банан

Центральноамериканський

Охоплює південні частини Мексики, Гватемали, Гондурасу та Коста-Ріки. Звідси походять близько 10% культурних рослин.

Наприклад, кукурудза, квасоля, гарбуз, какао, батат, червоний перець, тютюн, соняшник, довговолокнистий бавовник, авокадо.

Кукурудза

Какао

Соняшник

Південноамериканський (або Андійський)

Включає частину Анд уздовж Тихоокеанського узбережжя Південної Америки.

Звідси походять близько 8% культурних рослин.

Наприклад, картопля, помідор, хінне дерево, ананас, арахіс, гевея, фей-хоа, аноа, щиріця, якон, настурція.

Картопля

Помідор

Якон

Учення про географічні центри продовжують розвивати і доповнювати інші вчені, наприклад, Євгенія Синська. **Тропічну Індію** та **Індокитай з Індонезією** розглядають як два самостійні центри, а **Південно-Західно-азійський** центр поділено на **Середньоазійський** та **Передньоазійський**. Виокремлено нові центри: **Австралійський, Північноамериканський** (звідки походить соняшник, два види гарбузів, ячмінь тощо), **Європейсько-Сибірський**.

Визначення центрів походження рослин дає змогу:

- установлювати дикорослих предків;
- запобігати явищу генетичної ерозії;
- створювати та поповнювати генетичні банки насіння.

У світі налічується 1 300 генних банків рослин. З них 50 — великі банки насіння.

Всесвітнє сховище насіння

Закон гомологічних рядів у спадковій мінливості:

генетично близькі види та роди характеризуються подібними рядами спадкової мінливості з такою правильністю, що вивчивши ряд форм у межах одного виду або роду, можна передбачити наявність форм із подібними поєднаннями ознак у межах близьких видів або родів.

Використання закону гомологічних рядів у спадковій мінливості дає змогу отримувати нові сорти рослин з мутаціями у вже відомих місцях або передбачати ознаки, що є в одних сортів, та їх наявність в інших. Наприклад, голі зерна в різних видів пшениці, ячменю.

Завдання:

- Сім основних географічних центрів походження культурних рослин визначив:
  - Луї Пастер,
  - Микола Вавилов,
  - Володимир Вернадський,
  - Іван Шмальгаузен.
- Серед запропонованого переліку виберіть ознаки культурних рослин (кілька варіантів відповіді):
  - втрата пристосування для поширення,
  - високі адаптаційні властивості,
  - виникнення за рахунок проведення селекційної роботи,
  - підвищена генетична мінливість.
- Формулювання «генетично близькі види та роди характеризуються подібними рядами спадкової мінливості з такою правильністю, що вивчивши ряд форм у межах одного виду або роду, можна передбачити наявність форм із подібними поєднаннями ознак у межах близьких видів або родів» стосується:
  - Першого закону Менделя,
  - закону гомологічних рядів у спадковій мінливості,
  - закону Кулона,
  - Закону «Про захист прав споживачів».

4. Установіть відповідність між центром походження та рослинами:
1. Південно-Західноазійський	а) морква, олива, виноград,
2. Середземноморський	б) кава, бавовна, кунжут,
3. Абіссінський	в) квасоля, гарбуз, какао,
4. Центральноамериканський	г) горох, нут, сочевиця.
5. Охарактеризуйте необхідність формування генетичних банків насіння.

Корисні посилання для додаткового опрацювання:

1. Сьогодні буду пряний. URL: <http://surl.li/dcuhc>

Література:

1. Біологія і екологія: підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти: рівень стандарту / О. А. Андерсон, М. А. Вихренко, А. О. Чернінський. Київ : Школяр, 2018. 216 с. : іл.
2. Біологія і екологія: підручник для 11-го класу (рівень профілю) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / К. М. Задорожний, О. М. Утевська. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с. : іл.
3. Біологія і екологія : підручник для 11-го класу (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / К. М Задорожний. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 208 с. : іл.
4. Біологія і екологія : підручник для 11-го класу (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / В. І. Соболь та ін. Кам'янець-Подільський : Вид-во «Абетка», 2018. 272 с. : іл.
5. Біологія і екологія : підручник для 11-го класу (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. заг. серед. освіти / Л. І. Остапченко та ін. Київ : Вид-во «Генеза», 2019. 192 с. : іл.